

4. Українська повстанська армія у боротьбі з тоталітарним режимом. Львів 2004р. 294 с.
5. М. И. Семерога. Тайны Сталинской дипломатии 1939-1941гг. Вища школа. 1992р. 302 с.
6. С. Николинин. Культурна політика більшовиків і український культурний процес. 1947р. 120 с.
7. Пасо Беладі, Томаки Краус. Сталин. Москва. Издание политической литературы. 1989г. 316 с.
8. М. М. Білоус. Початок другої Світової війни. Деякі уроки і сучасність. УІЖ №9 1989р. 160 с.
9. А. С. Орлов. СССР – Германия. Термакно:август 1939 – июнь 1941. М. Знание 1991г. 62с.
10. Л.В.Кравчук. Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації на Тернопільщині (вересень 1939-червень 1941рр.). Тернопіль :Укрмедкнига, 2017. 600 с.

УДК 355.018+614.4

Мосов С.¹, д. військ. н, проф.; Чубіна Т.², д. істор. н, проф.

¹Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, Україна

²Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, Україна

ІСТОРІЯ ЕПІДЕМІЧНИХ ВТРАТ У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ

Mosov S., Dr., Prof.; Chubina T., Dr., Prof.

HISTORY OF EPIDEMIC DEATHS IN MILITARY CONFLICTS

Жодна війна не обходилася і не обходиться без жертв... Разом з бойовими втратами мають місце і небойові втрати, у тому числі внаслідок померлих від чисельних хвороб під час війн. Як показують результати досліджень, проведених Б. Ц. Урланісом і опублікованих у його унікальній праці «Історія військових втрат», чимало солдатів і офіцерів являлися жертвами епідемій. Масове скупчення людей на невеликих просторах при відсутності найелементарніших засобів боротьби з епідеміями призводило до того, що величезна кількість людей вмирала від інфекційних хвороб.

Перші відомості про хвороби й епідемії в армії відносяться до стародавніх часів. Ще Гомер у «Іліаді» розповідав про те, що під час облоги Трої греки більше страждали від хвороб, ніж від ворожих копій. Відомо також, що в V ст. до н. е. серед перських воїнів, які наводнили Грецію після битви при Фермопілах, вибухнула страшна епідемія чуми, що підірвало міць величезної армії. Кілька десятиліть потому, у 395 р. до н. е., армія карфагенян, яка взяла в облогу Сіракузи, була знищена епідемією. Ця епідемія була описана Діодором Сіцилійським [1].

У II ст. у Римській імперії неодноразово спалахували епідемії. Так, у 125 р. серед римських солдат, які були надіслані до Африки, у м. Утіка (близько Карфагену) спалахнула епідемія чуми, від якої померло 30 тис. чол. На початку III ст. великі втрати понесла армія римського імператора Олександра Севера, що знаходилася серед каледонських болот. У 425 р. серед армії гунів, які загрожували Константинополю, поширилася настільки значна епідемія, що гуни змушені були відступити. У другій половині XI ст. німецька армія Генріха IV зазнала значних втрат від чуми, особливо після захоплення Риму в 1083 р. У наступному році спалахнула нова епідемія, у результаті якої вимер весь німецький гарнізон у Римі [1].

У 1415 р. військо англійського короля Генріха V після висадки в Гарфлері сильно страждало від шлункових захворювань, у результаті чого чисельність армії скоротилася на три чверті. У 1486 р. при облозі Гренади, у військах Фердинанда Католика спалахнула епідемія висипного тифу, від якої загинуло 17 тис. солдат.

На початку другої половини XVIII ст. найбільшою військовою подією була Семирічна війна. За даними австрійської армії можна скласти більш-менш точну картину про розміри шкоди від епідемій. Протягом усієї війни австрійська армія втратила вбитими 32,6 тис. осіб, а померлими від ран і хвороб – 93,4 тис. осіб [1].

Навіть у XIX ст., коли епідеміологія зробила значні успіхи, велика кількість вояків ставала жертвами різних хвороб [2]. Тиф у період наполеонівських воєн, чума під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр., холера і тиф у Кримську війну і віспа в роки франко-пруської війни призвели до великих втрат особового складу в лавах воюючих армій. Доктор Л. Тарасевич вірно зазначив, що навіть під час воєн XIX ст. число убитих мікробами значно перевищувало число убитих із застосуванням зброї.

У результаті прогресу медицини смерть від хвороб у Першій світовій війні хоча і перестала вже займати значне місце у військових втратах, проте становила чималий відсоток. У російській армії кількість померлих від хвороб перевищила 155 тис., у французькій армії – 179 тис., у англійській армії – 106 тис., у німецькій армії – 166 тис., у австро-угорській армії – 300 тис., у турецькій армії – 240 тис. [2].

Якщо вірити статистиці, з 1918 р. по 1920 р. у Червоній армії було більше 2,2 млн. інфекційних хворих, з яких померло 283 тис. чол. (майже 13%). Всього ж у період 1918-1920 рр. у діючій армії захворіло тифом та іншими захворюваннями понад 3 млн. червоноармійців, а ще понад 700 тис. захворіло у військових округах. Майже 75% усіх втрат Червоної армії склали втрати від захворювань.

Незважаючи на те, що в період Другої світової війни були досягнуті значні успіхи в галузі медицини, у німецькій армії все ж була величезна кількість захворювань. Хворі солдати на дві третини заповнювали німецькі шпиталі. Від хвороб у німецькій армії померло 125 тис. солдат і офіцерів. У японській армії захворюваність виражалася в дуже значних цифрах: число хворих (4,5 млн.) склало трохи менше чисельності всієї армії (5,5 млн.) [2].

Проблемною для обмеженого контингенту радянських військ щодо інфекційних захворювань стала війна в Афганістані (1979-1989 рр.). Майже 416 тис. чол. було госпіталізовано через серйозні захворювання: інфекційний гепатит був передумовою у більше, ніж 115 тис. випадків, решта – чума, малярія, холера, дифтерія, дизентерія, ревматизм, запалення легенів, тиф і серцеві захворювання.

У період 2006-2018 рр. втрати американських військових від захворювань і травм склали 2,7 тис. осіб – 23,4% від загальної кількості загиблих і померлих.

Пандемію коронавірусу SARS-CoV-2в, що вже охопила планету, часом порівнюють з «іспанкою» – пандемією грипу 1918-1920-х рр. Пандемія, яка виникла на самому фініші Першої світової війни, охопила весь світ трьома послідовними хвилями. До цього дня точно не встановлено місце появи хвороби, що походила на легеневу чуму. «Іспанкою» її прозвали лише тому, що перші звістки про цю хворобу, яка вразила армії воюючих країн, з'явилися в газетах нейтральної Іспанії. «Механізми» того вірусу не розгадані навіть і через 100 років. У вірусу, який убив за оцінками фахівців 22 млн. чол., не виявилось структур, які б дозволили військовим вченим зрозуміти механізм цієї катастрофи [2]. Пандемія коронавірусу вже охопила особовий склад збройних сил багатьох країн світу, у т. ч. Збройних Сил України.

Особо небезпечними щодо розповсюдження коронавірусу вважаються країни, де панує війна. У першу чергу це сучасна Сирія. На те є багато причин, не остання з яких – найтісніший союз офіційного Дамаска з Іраном, однією з найбільш постраждалих від

хвороби країн світу. Поширення коронавірусу в Сирії, а також у таборах сирійських біженців у сусідніх Туреччині, Йорданії та Лівані, ймовірно, може стати новою згубною кризою для всього Близького Сходу, а також для ЄС, якщо не надійно будуть зачинені кордони від проникнення біженців з території Туреччини.

Підводячи підсумок, треба наголосити на тому, що війни створюють сприятливе середовище для розповсюдження вірусних епідемій, максимально масштабуючи межі їх поширення. Епідемії, у свою чергу, призводять до великих втрат серед особового складу в арміях країн, що воюють, інколи значно перевищуючи бойові втрати, і безпосередньо впливають на результати і наслідки воєн.

Література

1. Мосов С. Война или мир – выбор за человечеством: монография. Киев: Изд. дом. «РУМБ», 2007. 300 с.
2. Мосов С. П., Чубіна Т. Д. Епідемії і війни. *Оборонний вісник*. 2020. №5. С.10-13.

УДК 94(4)«1914/1918»+94(477)«1914/1918»+ 355.2

Соловйов В., канд. іст. наук, ст. науковий співробітник

Дніпропетровський національний музей ім. Д.І. Яворницького, Україна

КОМБАТАНТИ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ: ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН, ПРИЗИВ, НАВЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛЕННЯ РЕКРУТІВ

Soloviov V., Ph.D, Senior Researcher

COMBATANTS IN KATERINOSLAV REGION IN THE FIRST WORLD WAR: FORMATION OF MILITARY UNITS, CONSCRIPTION PROCESS, TRAINING AND DIVISION OF THE RECRUITS

Довгий час від початку незалежності нашої держави вивчення історії Першої світової війни залишалося на периферії наукових досліджень українських науковців. Проте за останні десятиліття ситуація з кількістю досліджень докорінно змінюється – з'являється все більше наукових праць, що охоплюють різні сфери цього глобального військового конфлікту та місця українського народу в ньому. Однак регіональні аспекти теми залишаються все ще малодослідженими. До таких тем належить і участь комбатантів Катеринославщини у Першій світовій війні.

Деякі аспекти цієї теми, історія військових підрозділів, механізми і правила мобілізації, призову, проходження служби знайшли відображення в роботах російських емігрантських, російських, білоруських та українських дослідників Керсновського А.А.[13], Коняєва Р.В. [14], Козакова О.Е.[15], Никулина Д.О.[16], Смольянова М. [24], Бушина В.С. [5]. Проте основним джерелом для нашого дослідження є архівні джерела, насамперед це фонди Російського військово-історичного архіву та матеріали Державного архіву Дніпропетровської області.

Формування військових частин. На момент початку світової війни на території нашого краю дислокувалися 1-а бригада 34-ї дивізії (133-й Симферопольський полк, 134-й Феодосійський полк) та 34-а артилерійська бригада (м. Катеринослав) [17]. 17-го липня 1914 р. у Російській імперії була об'явлена загальна мобілізація. Протягом тижня 1-а бригада 34-ї дивізії була укомплектована місцевими призовниками і доведена до штатного складу [5, с. 133]. Одночасно із кадрів 34-ї піх. див. почала своє формування 71-а піх. див. та 71-а арт. бр. Після завершення цих процесів обидві дивізії були перекинуті на Східноєвропейський театр військових дій [5, с. 133–134].